

УДК 35.08

І.С. Шпагіна

ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ СУБ'ЄКТА КОМПЕТЕНЦІЇ

Діяльність носіїв владної компетенції – державних органів, посадових осіб, органів місцевого самоврядування здійснюється конкретними індивідуальними чи колективними суб'єктами, які є людьми чи їхніми об'єднаннями. Цей «людський» фактор породжує комплекс теоретичних і практичних проблем, які мають вирішуватися задля того, щоб діяльність носіїв владної компетенції була успішною, суспільно корисною і ефективною. Однією з найважливіших, а в умовах мінливості суспільно-правового буття і гостроактуальною, є проблема професійних якостей суб'єкта компетенції.

Юридичну діяльність часто пов'язують лише із здійсненням владних повноважень, але це обмежене розуміння її змісту. Під час реалізації вона набуває свого суб'єктивного наповнення. Носій компетенції «оживляє» її своїми як особистими властивостями, так і характерними професійними якостями.

Проблема «професійних якостей» зустрічається в численних працях представників наукового світу. Серед них можна назвати, наприклад, опрацювання цієї тематики Є.М. Моргуновим, І.П. Марченко, А.Ф. Караваєвим, О.П. Корольовим, В.М. Селівановим. В їхніх дослідженнях має місце характеристика окремих професійних якостей, проте відсутня чітко побудована їх система, не простежено зв'язок і вплив професійних якостей суб'єкта на його компетенцію, яка реалізується в юридичній діяльності. Отже, саме в цьому і полягає мета даного дослідження.

Серед головних завдань слід виділити: виявлення і стислий опис характерних професійних якостей носія компетенції; відображення взаємозв'язку вказаних властивостей і компетенції.

Законодавство України та правозастосовча діяльність створили певну нормативну основу для формування системи якостей суб'єкта компетенції, вимог, які ставляться до їхніх характеру та здібностей.

Згідно із Законом України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [1] персоналу цієї служби мають бути притаманні такі професійні якості: законслухняність, чесність, гуманність, сумлінність, дисциплінованість, професійна майстерність (її вдосконалення), високий рівень культури (її підвищення) (ч. 4 ст. 14 Закону), додержання професійної етики (ч. 1 ст. 16 Закону). Діяльність державних службовців – відповідно до Закону України «Про державну службу» [2] – базується на гуманізмі, соціальній справедливості, професіоналізмі, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі (ст. 3 Закону), високій культурі (ст. 5 Закону).

Дослідження нормативно-правового матеріалу показує, що на конкретну службу особа приймається з певним «вантажем» якостей, який протягом її життєдіяльності вдосконалюється та підвищується, на який впливає професійна

спрямованість правової діяльності. Отже, якості суб'єкта компетенції умовно можна поділити на особистісні й суто професійні.

Професійними якостями є такі властивості суб'єкта компетенції, які він набуває під час професійної підготовки чи безпосереднього виконання повноважень, передбачених його компетенцією. Ці якості перебувають у постійному процесі вдосконалення, їх високий рівень відображає зовнішній вигляд і внутрішній зміст, так зване «обличчя» професії. Професійні завдання, які виконують суб'єкти компетенції, постійно розширюються й ускладнюються, зростають вимоги до ефективності та результативності діяльності. Вдосконалюються існуючі навички, властивості.

До професійних якостей суб'єкта компетенції, вважаю, слід відносити: професіоналізм; професійну майстерність; компетентність; професійне мислення.

У широкому розумінні «професіоналізм» – це ознака досконалої відповідності людини вимогам діяльності, виробництва. Професіоналізм трактується як певна системна організація свідомості, психіки людини, що передбачає такі компоненти: властивості людини як цілого (особистості, суб'єкта діяльності), праксис професіонала, гнозис професіонала, інформованість (знання, досвід), психодинаміку, осмислення питань своєї статево-вікової належності у зв'язку з вимогами професії [7, с. 7-11]. Професіоналізм – це інтегрована якість, властивість особистості посадової особи, це наслідок службової діяльності, поведінки та спілкування [9, с. 20]. Професіоналізм юридичної діяльності є системним утворенням і визначається наявністю конкретних особистісних якостей юриста та наявністю в нього низки головних структурних елементів: знань, потрібних для юридичної діяльності; професійно значимих прийомів і навичок; ставлення до юридичної діяльності, професійні цінності тощо [3, с. 10, 47; 12, с. 52].

Таким чином, професіоналізм передбачає орієнтування на право, на віднаходження справедливого вирішення у процесі реалізації компетенції. Стати справжнім професіоналом – це поважати своє призначення, бути гідним представником своєї професії, відчувати її сутність. Професіоналізм знаходить вияв не лише під час виконання завдань різного рівня складності, але й в повсякденному житті. Через це здається влучним вислів В.Г. Ігнатова: «Професіонал – це спосіб життя, який включає в себе побут, громадські справи, стиль та уклад життя, почуття власної гідності» [5, с. 42-43].

Отже, на мою думку, професіоналізм – це загальна характеристика сукупності соціокультурних, спеціальних професійних знань, умінь, навичок, якими повинен володіти суб'єкт компетенції для ефективної та результативної діяльності.

Професіоналізм як досконале оволодіння професією перекликається з майстерністю – креативним показником професійної діяльності [8, с. 136]. Майстрам властивий свій стиль реалізації професійних здібностей і стиль вирішення поставлених завдань, який визначається його індивідуально-психологічними особливостями і здібностями пізнавальної та емоційної сфер, а також досвідом та рівнем засвоєння правоохоронної діяльності. Повною мірою виявляється професійна грамотність спеціаліста, що знаходить відображення в документах, які він складає. Певну нішу займає професійне спілкування як система способів і прийомів соціально-психологічної взаємодії посадових осіб і громадян. Вважаю,

професіонал – майстер своєї справи, професії, компетенції. Це людина, яка вирізняється або певними спеціальними якостями, або універсалізмом, широким орієнтуванням у професійній сфері, або тим і іншим.

Необхідною ознакою професіоналу є компетентність. В умовах демократизації всіх сфер суспільного життя та інтенсивного законотворення, розбудови незалежної України рівень вимог до правової компетентності [4, с. 229; 11] набагато зростає. Під правовою компетентністю найчастіше уявляють взаємозв'язок таких складових, як права обізнаність, правосвідомість, права культура, законотворчність поведінка [13]. На мою думку, права компетентність – це сукупність знань, навичок, вмінь, які сформувалися в суб'єкта правовідносин під час виконання професійно-правової діяльності, уявлень стосовно діючого та бажаного права, а також закріплена в нормативно-правовому матеріалі законотворчність поведінка, яка характеризується повагою до діючого права.

В атмосфері непристигності знань, дефіциту професійної компетентності та справжньої культури проблема професіоналізму набуває особливої значущості. Історія застерігає і вчить, до яких фатальних наслідків може призвести професійна некомпетентність [6, с. 184-185; 14, с. 336]. Серед ознак некомпетентності В.М. Селіванов виділяє перевагу імпульсивно спонукальної діяльності над розсудливістю; апіоризм висновків і рішень; відсутність у мисленні і реальній конкретній поведінці будь-якого зворотного зв'язку з прийнятими рішеннями; розбіжність між мисленням та предметом мислення [15, с. 374-375].

Подолати некомпетентність можливо самовдосконаленням, проходженням професійної підготовки, підвищенням кваліфікаційного рівня. Саме тому законодавством України передбачене підвищення компетентності суб'єкта через певні проміжки часу. Такий процес дозволяє професіоналу відповідати своїй компетенції, ефективно її здійснювати.

Отже, виділяється чітка система професійних якостей суб'єкта компетенції, яка зумовлена його основними професійними повноваженнями, колом питань, у яких він добре обізнаний, та перебуває в прямій залежності від соціальних функцій конкретного державного (недержавного) органу. Щоб бути успішним професіоналом, у кожний конкретно-історичний період професіонально-особисті якості суб'єкта повинні бути адекватними вимогам, що до нього ставляться в цей період.

Опис перелічених характеристик спеціаліста дозволяє дослідити взаємозв'язок таких категорій, як «професійні якості» і «компетенція». Як вже виявлено, професійні якості формуються в процесі реалізації компетенції, яка становить собою сукупність закріплених у чинному законодавстві України, установчих документах прав і обов'язків державних (посадових осіб) і недержавних органів, у певній сфері їх реалізуючих, які додержуються досягнення суспільно корисних цілей і результатів та характеризують значення і роль суб'єкта компетенції для держави та суспільства.

Сутність вимог, що ставляться до професіональної компетенції українським законодавством, свідчить про високу роль юридичної діяльності в суспільно-державному житті. Суб'єкт є представником конкретної юридичної професії, а отже – певної компетенції лише в разі втілення ним на практиці розглянутих профе-

сійних властивостей. До того ж вважаю, що для цього носію компетенції необхідно володіти всією системою вказаних характеристик. Таким чином, можна сказати, що компетенція, яка реалізується в певному напрямі юридичної діяльності, самостійно ставить вимоги до її носіїв. Призначення компетенції суб'єкта формує розмаїття професійних вимог до нього, які можна звести до зазначеної системи професійних якостей. Так, характерні професійні ознаки, яким повинен відповідати, наприклад, державний службовець і адвокат, різні. Тобто компетенція – основа творення професійних характеристик спеціаліста. Саме таким є вплив «компетенції» на «професійні якості».

Щодо зворотньої дії, то ігнорування хоча б однієї з розглянутих властивостей професіонала підриває, по-перше, його авторитет у суспільстві, по-друге, престиж його професії: повагу до компетенції, яку він здійснює. Нехтування всією системою професійних якостей призводить до повної зневаги до можливостей того чи іншого державного органу, зневіри у значення компетенції суб'єкта для суспільства і, нарешті, постановки питання про необхідність існування цього носія компетенції взагалі. Навпаки ж, гідне втілення професійних якостей спеціалістом підвищує інтерес та довіру суспільства до його компетенції. Тому можна стверджувати, що від якості втілення професійних властивостей у практичній діяльності залежить роль компетенції її носія для суспільства і держави. Їх реалізація створює суспільний погляд на практичну діяльність суб'єкта (реалізацію компетенції), а отже, довіру чи недовіру суспільства даному «реалізатору права».

Отже, вирішення поставлених вище завдань дозволяє говорити про систему професійних якостей, яку повинен опанувати кожен «провідник права»; про взаємовплив між «професійними якостями» і «компетенцією суб'єкта юридичної діяльності», який накладає свою «печатку» на престиж юриспруденції в суспільстві, адже саме вона покликана захищати свободи, права, інтереси людини і громадянина.

Висновки, яких ми дійшли під час даного наукового дослідження, можуть стати основою для якісного формулювання властивостей професіонала на законодавчому рівні, бути підставою для подальших розробок цієї правової проблематики.

Література

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. // Голос України. – 2005. – 26 лип.
2. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 р. (із змін, і доп. від 19 грудня 2006 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
3. Алексеева Ж.М. Профессионализм юриста как явление европейской культуры. – М.: Изд-во МГУ, 1996 (www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2006_5/alekseeva.htm).
4. Дубенко С. Державна кадрова політика в регіоні // Вісник УАДУ. – 2001. – № 3. – С. 226-233.
5. Игнатов В.Г., Белолицецкий В.К. Профессиональная культура и профессионализм государственной службы: контекст истории и современность. – Ростов-на-Дону: Издат. центр «МарТ», 2000. – 146 с.
6. Караваев А.Ф. Профессиональная деформация личности // Право и образование. – 2005. – № 3. – С. 172-189.
7. Климов Е.А. Образ мира в различных профессиях. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 359 с.

8. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
9. Корольов О.П. Професіоналізм посадових осіб – основа іміджу державної митної служби України // Митна справа. – 2003. – № 6. – С. 19-27.
10. Лапшов А.В. Профессиональная социологизация студента в современном российском вузе // Право и образование. – 2000. – № 3(4). – С. 46-49.
11. Менюк О. Правова культура в умовах розбудови незалежної України: поняття, структура // <http://www.lawbook.by.ru/magaz/PravoUkr/0104/05.shtml>
12. Моргунов Е. Факторы развития профессионализма // Управление персоналом. – 2006. – № 14 (144). – С. 52-55.
13. Носков В., Кальянов А., Єфросиніна О. Компетентність як складова підготовки фахівців у гуманітарному вищому навчальному закладі // <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=6&n=62&c=1376>
14. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: Навч. посіб. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 695 с.
15. Селіванов В.М. Право і влада суверенної України: Методол. аспекти. – К.: Інюре, 2002. – 724 с.

УДК 347.51

О.Г. Осадча

ПРОЦЕСУАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

На сьогоднішній день у наукових колах спостерігається підвищена зацікавленість у дослідженні проблем теорії юридичного процесу, що пояснюється нагальною потребою законодавця в чіткій категоріальній сітці процесуальної сфери.

Між тим, з причин не розробленості теорії юридичного процесу, загальноправова теорія містить положення про юридичну відповідальність, що, по суті, не враховують специфіку процесуальної відповідальності. Внаслідок цього досить актуальним уявляється дослідження правової природи процесуальної відповідальності з метою виявлення її особливостей, що дозволить не тільки окреслити необхідні напрями вдосконалення процесуального законодавства України, але й скорегувати всю накопичену систему юридичної відповідальності.

Таким чином, актуалізується визначення категоріального статусу процесуальної відповідальності та виявлення можливостей для уніфікації всього комплексу категорій юридичної відповідальності.

Серед існуючих розробок процесуальної відповідальності виділимо дослідження Н.О. Чечині, С.А. Шейфера А.В. Юдіна, І.М. Зайцева, Д.А. Липинського, В.В. Бутнева та ін.

Мета даної статті полягає у визначенні місця процесуальної відповідальності як у понятійному арсеналі юридичного процесу, так і в категоріальному апараті юридичної науки в цілому, а також у співвідношенні та взаємодії процесуальної відповідальності із суміжними категоріями права.

У науці відсутня єдність поглядів як із приводу змісту категоріального апарату процесуального права (існують різні точки зору на визначення таких правових